

Kenesei István

Kísérlet járja be Európát

PUBLICISZTIKA - LXII. évfolyam, 12. szám, 2018. március 23.

Az oktatás és ezen belül a felsőoktatás körül már annyi minden történik, hogy egyre inkább hiszek a régi angol mondás igazságában: *No news is good news* – ami persze kétértelmű, de most maradjunk annál az általánosabb jelentésénél, hogy „az a jó hír, ha nincsen hír”.

Márpedig hír az van, és most nem csak a választás előtti felfokozott hangulatra gondolok, amikor a kormánypárt ifjú frakcióvezetője magát a klasszikus szabadságjogok híveként szélsőségesen liberálisnak állítja be, mert – úgymond – a szólásszabadság, a demokrácia és a jelenlegi versenygazdaság (?) híve, miközben nyilván nem jut eszébe a közszolgálati médiában bevezetett parancsuralom vagy az autonómiák leépítése. Vagy itt van az értelmiségvadítónak szánt megnyilatkozás, hogy „olyan egyetemek meg főiskolák vannak, hogy annyit érnek, mint vászontarisznyán a lakat”, és hogy „a magasba néző diplomával nem lehet elhelyezkedni”. Persze ilyenkor mindenki felkapja a fejét és érvelni próbál – mert nem emlékszik, hogy a miniszterelnök idejekorán megmondta: ne azt figyeljék, mit mond, hanem hogy mit csinál.

De ma már nemcsak *Stop Soros!* meg *Stop Brüsszel!* van, hanem már *Stop ENSZ!* is, miközben az utóbbi két szervezetben szavazati joggal bíró teljes képviselőtünk van, s ez olyan, mintha Szeged azt plakátolná ki, hogy „Stop Budapest!”, hiszen ott hozzák a rá is vonatkozó törvényeket, szabályokat, amelyek esetenként rosszul eshetnek a délmagyaroknak.

Az offshore-os egyetem

A választás közelsége egyébként józan gondolkodású hivatalnokoknál is elméjük fura módosulásával járhat.

A szokásos módon felületes hazai sajtó a Magyar Felsőoktatási Akkreditációs Bizottság (MAB) közleményét, miszerint további öt évre engedélyezték a Közép-európai Egyetem működését, úgy értelmezte, hogy a kormány végre elengedte a CEU ügyét, és letett a további vegzálásáról. A tavalyi törvénymódosítás, a lex CEU ismerői számára azonban világos volt, hogy erről szó sincsen: az ugyanis az USA-beli akkreditációval bíró, de budapesti székhelyű Central European University létét veszélyezteti, és ebben az eljárásban még nem hangzott el a végső szó, ahogy azt a tájékozottabb lapok meg is írták. Mint köztudott, a kormány kitolta a döntés határidejét, noha a CEU már saját állítása szerint eleget tett a feltételeknek – csakhogy az illetékesek egyelőre nem kívánnak foglalkozni az ügyel.

Az EMMI mint érintett tárca jellemző hangú nyilatkozatot tett közzé, melyet éppen ezért teljes terjedelmében idézek: „*A sajtóban megjelent álhírekkel ellentétben nem az amerikai diplomát kiadó offshore egyetemet (CEU) akkreditálta a Magyar Felsőoktatási Akkreditációs Bizottság. A MAB a magyar jogszabályok alapján jogszerűen működő, magyar oklevelet kiadó Közép-európai Egyetemet akkreditálta az intézmény saját kérelmére, ugyanis 2017. december 31-én lejárt az öt éves intézményakkreditációja. Az amerikai jog szerint működő, az amerikai*

akkreditáció hatálya alatt működő, amerikai diplomát kiadó, offshore-nak számító CEU-val kapcsolatban továbbra is folyik a vizsgálat arról, hogy folytat-e egyáltalán honos országában képzést. A törvények minden egyetemre, a Soros-egyetemre is vonatkoznak.”

Nagyjából egy éve kezdtek kormánypolitikusok és -szakértők az egyébként Budapesten működő CEU-t interjúikban az „offshore egyetem” minősítéssel illetni. Nos, az „offshore” többnyire olyasmit jelent, hogy egy cég általában profitmaximalizálási okokból egy igen alacsony adókulcsot alkalmazó országban jegyezteti be magát. Ez ugyebár New York állam és a CEU vonatkozásában nem jöhet szóba.

Tegyük fel akkor, hogy a CEU azért „offshore”, mert az amerikai törvények számára sokkal kedvezőbbek, mint a rendkívül szigorú magyar felsőoktatási szabályozás, és ennek ürügyén akarja pimf képzéseit a sokkal magasabb színvonalú magyar oktatási környezetben jó pénzért eladni a gyanútlan diákoknak. Noha az USA-beli szabályozás többek között a doktori programok esetében valóban más, mint a magyar, mert például nem a főállású professzorok számát nézi, hanem az oktató személyzet kvalitását, és – mint ezt korábban is megírtam – így tudtak az MTA Rényi Alfréd Matematikai Kutatóintézetének kiváló, alkalmasint világhírű tudósaira támaszkodva matematikai doktori képzést alapítani, amely azonban a magyar szabályok szerint nem kaphatna akkreditációt.

Hogy milyen a CEU színvonala, azt éppen most mutatta ki a QS rangsora, amely szerint a politikatudomány, szociálpolitika, szociológia, történelem és filozófia tárgyakban a világ legjobb 100 egyeteme között van. Megjegyezzük, hogy egyetlen más hazai egyetem sem került be semelyik szakjával az első száz közé (de erről később még szólok).

E politikai indíttatású ügy kapcsán már azt is megírtam, hogy bármelyik magyar egyetemnek joga és lehetősége van, hogy képzéseit az USA valamelyik felsőoktatási testületénél minősíttesse, és ugyanolyan amerikai akkreditációt szerezzen, valamint – fő vonzerő gyanánt – ugyanolyan típusú amerikai diplomát adjon ki, mint a CEU.

Érdemes megjegyezni ezen a ponton, hogy amikor a parlamentben felmerült, hogy a letelepedési kötvényeket áruló ügynökök offshore cégekben működnek, Rogán Antal, aki a konstrukció kidolgozásáért volt felelős, azzal érvelt, hogy ezek azért nem tekinthetők offshore cégeknek, mivel „a gazdasági bizottság előtt felfedték a tulajdonosaikat”. Szóval most van sapka a CEU fején, vagy nincsen?

De olvassuk tovább a közleményt. A honos országban előírt képzés követelményéről is közismert, hogy ez sajátosan magyar, a nemzetközi gyakorlatban szokatlan szabályozás, amellyel nyilvánvalóan a CEU-t kívánták ellehetetleníteni, viszont a Bard College-dzsal azóta megkötött megállapodásuk formálisan kihúzta a talajt a betiltás lehetősége alól – ám nálunk, tudjuk, semmi sem lehetetlen. Kérdés továbbá, hogy akiknek már megvan a honos állambeli képzésük, azok ettől kezdve már nem „offshore-osok”? Vagy az azóta a Maryland állammal egyezséget kötött és itthon hivatalosan már engedélyezett budapesti McDaniel College-ot is offshore intézménynek nevezi-e az oktatási államtitkárság? És majd a magyar állami egyetemeket is, amelyek esetleg követik a CEU példáját?

A közlemény utolsó mondata már visszaköszön az egykor az „offshore egyetemen” (akkor még nem tudta?) doktorált kormányzóvivő tavalyi nyilatkozataiból, amelyekben a főnökét szoroson követve elfeledkezett a visszamenőleges törvényalkotásnak a római jog óta érvényben lévő tilalmáról, hiszen a „selyemzsinórt” kilátásba helyező szabályozást egy addig

minden tekintetben kifogástalanul működő intézménynek küldték ki az egy éve gyorsan megszavazott módosítással. És az évforduló azzal a hírrel köszönt be, hogy már tervezik a CEU képzései (egy részének?) Bécsbe költöztetését. Köszönjük, miniszterelnök úr!

Az már a közlemény megfogalmazóinak örök szégyene marad, hogy egy magyar minisztérium hivatalos nyilatkozatában nem a saját nevén említik a CEU-t, hanem a (kormánypárti) bulvárlapok szintjén „Soros-egyetemként” aposztrofálják. Ami azzal egyenértékű, mintha a fentemlített kormányzóvivőt egy hivatalos levélben nem a saját nevén, hanem mondjuk „hazug fráterként” emlegetném, ami, még ha igaz volna is, nem lenne összeférhető a hivatalos stílussal.

És mindegyik a koronát a közlemény címe teszi fel, egy mondatban eleget téve a választási kampány igényeinek: „*Nem az amerikai diplomát kiadó offshore Soros-egyetemet akkreditálta a MAB*”. Emlékeztetem az olvasót, hogy mióta az apolitikusnak tartott Palkovics László a teljes oktatásügyért lett felelős, az elődeihez képest pehelysúlyú miskolci történész docens, Horváth Zita, aki Palkovics munkakörét vette át, gyakorlatilag észrevehetetlen, tehát nyugodtan gondolhatjuk, hogy e közleményért is a közvetlen főnöke felelős, akiről egyébként úgy hírlik, hogy a kutatástámogatásért és a felsőoktatásért felelős új minisztérium vezetője kíván lenni – ami a csillagok, pontosabban a közvélemény-kutatások állása szerint ma egyáltalán nem lehetetlen vágyálom. Különösen, ha a kormányfő és PR-csapata szájaíze szerinti közleményekkel bombázza a célközönséget.

Most mi van?

A kísérletnek, az illiberalizmus, az autokratikus kormányzás, az autonómiák elvonása, a tudásra épülő társadalom helyett az egybités üzenetekkel kormányzott ország kísérletének egyelőre még nem a gyakorlata, csak annak a híre járta be Európát és a világ erre érzékeny részét, de a veszély valós, és ezzel szembe kell néznünk. A tudományosan megalapozott érvek segítségével folytatott vitákra épülő egyetemi közösségek aligha vevők a jelszavakig egyszerűsített üzenetekre, ezért az erre támaszkodó gondolatmenetek kemény bírálatra számíthatnak.

Megjelent például a Corvinus Egyetemen működő Nemzetközi Felsőoktatási Kutatások Központjának évenkénti szokásos összesítése a felsőoktatásról – ez alkalommal azonban saját fennállásának évfordulóját is ünnepelve az elmúlt tíz év tendenciáit 13 tanulmányban felmérve. Mindazt, amit itt az *ÉS*-ben többnyire adatokra is támaszkodva, de jórészt impresszionisztikusan közöltem, most feketén-fehéren, visszafogott hangvétellel, ugyanakkor a tényszerű közlés mögött meghúzódó aggodalommal figyelve pontosan regisztrálják: például a finanszírozásnak a Széll Kálmán-terv utáni nagy visszaesését követő enyhe emelkedését, az egyre növekvő diákkivándorlást, a változásoknak a társadalmi mobilitásra gyakorolt katasztrofális hatását, a népességfogyásnál nagyobb arányú diáklétszám-csökkenést, a szervezeti jellemzők, köztük az intézményi autonómia romlását stb.

A jelentést egy januári konferencián mutatták be, amelyen Horváth Zita felsőoktatási helyettes államtitkár annak negatív állításait kívánta ellensúlyozni a szerinte (de valójában a főnöke szerint) a kancellári rendszer bevezetésének köszönhető adósságmentes intézményi költségvetésekkel, a béremelésekkel és a kollégium- és infrastruktúrafejlesztésekkel.

A Palkovics László által évek óta ismételt szólásokból annyi valóban igaz, hogy az egyetemek bankszámláin mutatkozó összegek szépen megemelkedtek, de csak mert az uniós pályázati források, illetve az azokat megelőlegező kormányzati pénzek töltik fel a költségvetésüket, nem pedig a nemzetközi mércével számítva ma is rendkívül alacsony normatív támogatás, amely a GDP-hez viszonyítva 2009-ben még 0,85 százalék volt, 2013-ra 0,56 százalékra esett vissza, és idén éppen hogy elérte a 0,6 százalékot, miközben az átlag 1 százalék körül van a világban. Az emelkedés jelentős része továbbá a 27 százalékos béremelésnek volt köszönhető, ami már elhatározása idején is csak szépségtapasz lehetett, bár akik megkapták, tagadhatatlanul örültek, mert az évtizeden keresztüli nullaforintos emelésnél azért jobb volt.

A bemutatott többi ígéretről pedig csak annyit, hogy amíg a helyettes államtitkár saját adatai szerint a Testnevelési Egyetemre (TE) több mint 44 milliárd jut a most folyó infrastrukturális fejlesztésekből, a többi egyetemre összesen 23 milliárd. De a tervezett fejlesztések teljes összege is csak 55 milliárdnyi – miközben a TE az egyik legkisebb intézmény. A kollégiumokból is a TE részesül a legjobban: az ő 7,2 milliárdja áll szemben a többiek 14 milliárdjával. És akkor a Nemzeti Közzolgálati Egyetemre (NKE) jutó állami költséket nem is sorolhatta fel az előadó, hiszen az nem a tárcája alá tartozik, így aligha sikerülhet összehasonlítani a többivel.

Hasonló felfutást mutatott az utóbb Neumann Jánosról elnevezett kecskeméti egyetem, mely, lévén Matolcsy György a „keresztapja”, nyilván továbbra is minden támogatást megkap. Már várom, hogy a volt budai városházában nagy hangon hirdetett Pallas Athéné „doktori iskola” (a szauna és borozó mellett) hogyan nyeri el akkreditációját, és vajon a bankelnök melyik alapítványi kedvezményezettjéhez fogja rendelni: a pécsi földtudományi doktori iskolában balkézről jelenleg is doktori képzést folytató geopolitikai programhoz vagy az idén már MBA-képzéseket indító kecskemétiékhöz, amivel nyilván a névadóhoz méltó tudományos profil kivánhat teremteni – bár kérdéses, mit szólna e kétes szellemi rokonsághoz John von Neumann, ha élne... Egy biztos, pénzben dúskálni fognak, és a dicső nevet akár aranyba is foglalhatják – még ha az MNB aranytartalékát nem e célra hozatta is haza az ambiciózus alapító.

Azt nem tudni, a kecskemétiéket vagy az NKE mikor kerülhet fel a nemzetközi rangsorok „főtáblájára”, az azonban jól látható, hogy a rövid idővel ezelőtt alapított szaúdi vagy öbölállamok-beli, illetve a nemrégiben „feltőkésített” közép-ázsiai egyetemek szépen lekörözték a patinás hazaiakat, amelyek a Quacquarelli Symonds (QS) legfrissebb rangsorában az 500. és az 1000. hely között foglalnak helyet. Bahrein, Katar, Kazahsztán, de még Omán is jobban áll. Igaz, tőlünk több, a szokásos hat egyetem jutott be a listára: sorrendben Szeged, az ELTE, Debrecen, a BME, Pécs és a Corvinus. (A CEU és a Semmelweis nincsen rangsorolva, mert nem számítanak teljes profilú egyetemnek.)

Maguk az egyetemek persze igyekeznek a rossz hírben is a jót megtalálni, tehát azokat a képzéseiket felsorolni, amelyekkel bekerültek a legjobb 200–300-ba. Egyikük ezt így mutatja be a honlapján: „*Több mint száz helyet javított pozícióján a természet- és bölcsészettudományban (az illető intézmény)*” – jöllehet maga az egyetem a legjobb 500 közé sem került be. Egy másik pedig ezzel keres gyógyírt a teljes intézmény hátrébb kerülésére a rangsorban: „*Hat területen került(ünk) a világ legjobb 500 egyeteme közé a QS 2018-as tudományterületi listáin.*”

A tudományági listákon is vannak meglepetések. A QS többletényezős értékelésében a négy orvosegyetem szerencsére mind számon van tartva az élettudományi képzések között, de például a bölcsészetben a tíz kar közül csak négy, a természettudományban és a társadalomtudományban már csak három, a szakok közül például biológiából, kémiából, matematikából, nyelvészetből és filozófiából csak kettő, földrajztudományból vagy pszichológiából egy se, de szociológiából és jogból (!) is csak a CEU – igaz, mint mondtam, neki előkelő helyezések dukálnak.

De mi lesz?

Jósolni könnyű, csak ne kérjük számon, mit jósoltunk. Amire építeni lehet, az eddigi tendenciák. Azokból pedig, ha változatlanok maradnak, világosan kitűnik, hogy az autonómiák további visszaszorítása várható. A rektorválasztásokba való közvetett beleavatkozás terjedni fog, az egyetemek engedelmességét a pénzügyi stabilitásuk számára kulcsfontosságú pályázatokkal egyszerű lesz kézben tartani, és a renitens rektorok is kénytelenek lesznek mosolyogva egyezkedni a tárca utasításait követő kancellárokkal.

Ugyancsak könnyű lesz a szakoknak, illetve létszámaiknak engedélyezésével befolyásolni egy-egy intézmény működési kereteit. A „kapacitásoknak”, vagyis az egy évfolyamba felvehető hallgatók és közöttük az állami ösztöndíjasok száma, valamint szakok közötti elosztása is az EMMI előjoga marad. Az Oktatási Hivatal, azaz a tárca, egyre inkább átveszi, pontosabban lenullázza az elvben független MAB szerepét, részben azzal, hogy továbbra is szabotálja a MAB döntéseinek végrehajtását, részben önálló jogosítványai érvényesítésével.

Újdonság lesz a ma még ismeretlen elvekre és gyakorlatra támaszkodó kompetenciamérés, amit a felsőoktatási stratégia már rég megígért, de aminek csak a híre került elő pár hónapja. Tény, hogy akik ezzel a kutatással eddig hozzáértő módon foglalkoztak, nem kaptak felkérést a kidolgozására, ezért valószínű, hogy az e célra szánt kétfélmilliárdnyi uniós forrást „baráti erszényekbe” csorgatják.

Ami nem meglepő, ha a tavaly nyáron kötelező parancsban előírt elektronikus tanulmányi rendszer történetét tekintjük előzmény gyanánt. A korábban több helyen, ha nem is hibátlanul, de elég jól bevált ETR-ről (Egységes Tanulmányi Rendszerről) át kellett állni a máshol sok panaszra okot adó Neptun nevére, amelyet azóta is átkoznak a váltani kényszerült intézményekben. Csakhogy az *atlatszo.hu* megírta, hogy a Neptun (és a közoktatásra parancsolt Kréta) rendszerek tulajdonosa Palkovics államtitkár korábbi cégtársa volt, így sokan úgy gondolják, értik a változás okát. Ahogy tavaly nyáron a kormánnyal megállapodást kötött Magyar Telecom is betörhetett az egyetemi piacra, miután kötelezően előírták, hogy a másokkal kötött eddigi flottaszerződéseket haladéktalanul fel kell mondani. Mint tudjuk, a fillérékért is le kell hajolni, márpedig az egyetemi közbeszerzésekben sok-sok fillér maradt eddig kihasználatlanul...

Tovább fog növekedni például az egyházi intézmények aránytalanul nagyobb támogatása az államiakkal szemben, pedig ezekben az ideai tanévben a hallgatók 87 százaléka tanul, szemben az egyháziak 8, illetve a magánfőiskolák 5 százalékával. Szép példa volt erre a Református Egyetemnek ajándékozott (és állami forrásokból felújított!) több tízmilliárdos épületvagyon. Nemcsak abszolút értékben, hanem arányaiban is csökken viszont a diplomások száma, ami szomorú jövőt vázol fel előttünk.

De lesz mitől tartania az MTA-nak, illetve kutatóintézeteinek is, hiszen elég egy sürgősséggel meghozott törvény ahhoz, hogy esetleg a nemzetközi ranglistákra hiába ácsingozó NKE részeivé tegyék őket, de legalábbis az NKE profiljába illeszkedő egyedeiket, hátha az idegen tollak majd meghozzák a dicsőséget. Mert az jól látszik, hogy a garmadával alapított és kormányalárendeltségben működő (ál)tudományos intézetek, mint a Veritas, Nemzetstratégiai, Nemzetpolitikai, Migrációkutató (!), Nyelvstratégiai, Rendszerváltás-kutató és a Terror Házában működő hosszú nevű, nem elfeledkezve a nemsokára megalapítandó – és eredetileg a Jobbik programjában szereplő – őstörténeti intézetről, szóval ezek a feltehetőleg több (tíz?)milliárddal kistafírozott „kutatóhelyek” a nemzetközi tudományban mikroszkóppal sem láthatók, ezért őket hiába is rendelnék az NKE alá, tőlük nem várható javulás.

És ha az MTA akadékoskodna, akkor akár meg lehet alapítani egy „Nemzeti Tudományos Akadémiát” is, hiszen láttunk erre példát nemcsak a bolsevik időkben, hanem a Magyar Művészeti Akadémia esetében is. Csak egy kétharmados törvényt kell alkotni, és a mamelukjaink gond nélkül megszavazzák.

Persze ebből a rémálomból én mielőbb felébrednék...